

Maatregelenprogramma Léven in de Wadden, Beheer- & Ontwikkelingsplan Waddengebied deel C

Inleiding

Het Maatregelenprogramma Léven in de Wadden geeft de uitwerking van de afspraken en agenda van deel A van het B&O-plan.

Het Regionaal College Waddengebied (RCW) coördineert en bewaakt de samenhang met deel A van het B&O-plan. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de projecten, maatregelen of initiatieven berust bij de individuele overheden en organisaties. De bij de verschillende onderdelen betrokken overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en instanties worden benoemd. De eerste jaren zijn het meest concreet uitgewerkt.

De betrokken overheden hebben via het convenant bij deel A een inspanningsverplichting op zich genomen voor het tot uitvoering brengen van de maatregelen en acties.

Het maatregelenprogramma wordt regelmatig geactualiseerd onder verantwoordelijkheid van het RCW. Het RCW zorgt tevens voor afstemming binnen het programma.

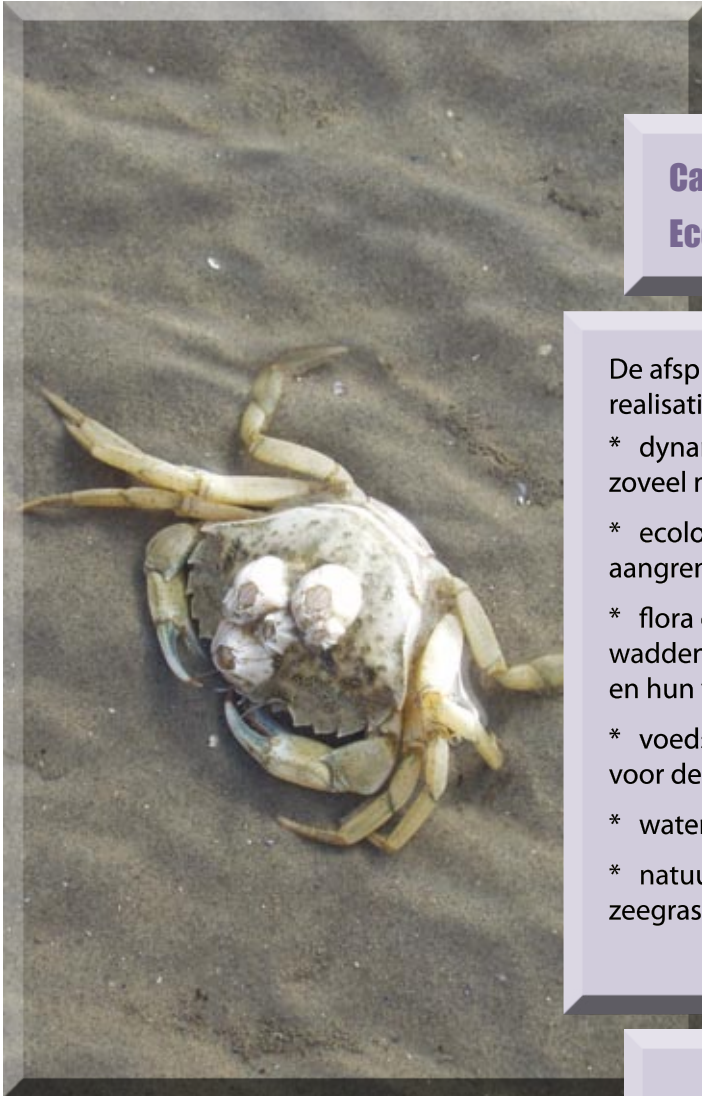
Het maatregelenprogramma geeft:

- * inzicht in de uitvoering van de afspraken en de agenda in de planperiode en in de samenhang tussen de verschillende activiteiten,
- * overzicht welke projecten, maatregelen of initiatieven bijdragen aan de uitvoering,
- * de trekkers, partners en financiering van de activiteiten aan,
- * een basis voor de interne planningcyclus en het werkprogramma van de verschillende waddenoverheden,
- * een kader voor overleg tussen de verschillende overheden en organisaties over de activiteiten en de onderlinge afstemming.

Inhoud

Afspraak 1	Samenstellen integraal natuurherstelprogramma natte wad, op basis van onder andere het beheerplan Natura 2000 en deelstroomgebieden KRW	5
Afspraak 2	Opstellen stroomgebiedbeheerplannen KRW	6
Afspraak 3	Opstellen beheerplan Waddengebied Natura 2000	7
Afspraak 4	Uitwerken mogelijkheden dynamisch duinbeheer	8
Afspraak 5	Uitvoeren kwelderherstel projecten vasteland	9
Afspraak 6	Beschermen habitat en soorten.....	10
Afspraak 7	Uitvoeren herstelplan trekvissen.....	11
Afspraak 8	Verbeteren regimes bestaande spuiwerken.....	12
Afspraak 9	Opstellen plan van aanpak Lauwersmeer op basis watervisie Lauwersmeer.....	13
Afspraak 10	Integrale verkenning effecten verdieping vaargeulen.....	14
Agenda 11	Vorbereiden en uitvoeren pilots dynamiek eilandkwelders.....	15
Agenda 12	Concretiseren van het benutten van natuurlijke processen bij kustbeheer	16
Agenda 13	Onderzoeken mogelijkheden zoet-zout overgang Afsluitdijk	17
Agenda 14	In kaart brengen mogelijkheden kleinere zoet-zout overgangen	18
Agenda 15	Onderzoeken mogelijkheden herstel van zoet-zoutovergang in rivier de Eems.....	19
Agenda 16	Concretiseren mogelijkheden innovatie watertransport, inclusief veerdiensten	20
Afspraak 17	Ruimte reserveren, specificeren en bestemmen voor dijkversterking.....	22
Afspraak 18	Uitvoeren pilots nieuwe methoden kustbescherming.....	23
Afspraak 19	Uitvoeren Energieakkoord.....	24
Agenda 20	Inventariseren en implementeren mogelijkheden verbeteren spuiregimes.....	25
Agenda 21	In beeld brengen voorwaarden en mogelijkheden biobouwers.....	26
Agenda 22	Initiëren lokale projecten energiebesparing en zelfvoorziening	27
Afspraak 23	Implementeren beschermingsbeleid landschap en cultuurhistorie (behoud door ontwikkeling) in RO en gebiedsgericht beleid.....	29
Afspraak 24	Opstellen landschapsontwikkelingsplannen.....	30
Afspraak 25	Opstellen beeldkwaliteitsplannen	31
Afspraak 26	Verankeren beeldkwaliteitsplannen in bestemmingsplannen.....	32
Afspraak 27	Opstellen plan van aanpak voor vervangen bestaande, vervuilende verlichting met innovatieve verlichtingstechnieken.....	33
Afspraak 28	Inventariseren beschermingsmaatregelen ter behoud en bevordering van stilte +en duisternis.....	34
Afspraak 29	Lancewadplan aanbevelingen vertalen in concrete projecten	35
Afspraak 30	Ontwikkelen marketingstrategie voor landschap en cultuurhistorie met oog op toerisme	36

Agenda 31	Ontwikkelen gebiedsgericht ontwerp.....	37
Agenda 32	Bevorderen innovatie verlichtingstechniek en benutten Waddengebied als inspiratiebron	38
Agenda 33	Uitvoeren beschermingsbeleid maritieme archeologische waarden	39
Agenda 34	Beleefbaar maken cultuurhistorische waarden en archeologische vondsten.....	40
Afspraak 35	Verkenning mogelijkheden havenspecialisatie resulterend in plan van aanpak	43
Afspraak 36	Toekomstverkenning visserijhavens in relatie tot ontwikkelingen visserij	44
Afspraak 37	Uitvoeren convenant vaarrecreatie.....	45
Afspraak 38	Aanbrengen samenhang in voorlichting, educatie en handhaving	46
Afspraak 39	Vooronderzoek marketingstrategie visserijsector met oog op o.a. streeklabels en toerisme ...	47
Afspraak 40	Bevorderen/ tot stand brengen duurzame visserij	48
Afspraak 41	Stimuleren betrokkenheid landbouwsector bij natuur- en landschapsbeheer	50
Afspraak 42	Stimuleren experimenten nieuwe landbouwtechnieken en -gewassen	51
Agenda 43	Onderzoeken mogelijkheden agrotourisme	52
Agenda 44	In beeld brengen mogelijkheden combinatie landbouw en zorgsector	53
Agenda 45	In beeld brengen mogelijkheden zilte teelten.....	54
Agenda 46	Opstellen plan van aanpak recreatieve & toeristische ontwikkeling kustgebied.....	55
Agenda 47	Bundelen krachten ten aanzien van promotie en marketing voor toerisme	56
Agenda 48	Behouden & bevorderen leefbaarheid door investeringen in vervoer en onderwijs.....	57
Agenda 49	Actief aantrekken kennisinstituten gericht en geënt op het Waddengebied.....	58
Agenda 50	Bevorderen synergie kennisinstituten	59
Agenda 51	Duurzaam bouwen en renoveren	60
Agenda 52	Stimuleren behoud en verbetering kwaliteit toeristische voorzieningen met oog voor nieuwe doelgroepen	61
Agenda 53	Verkennen kansen mogelijke Werelderfgoedstatus.....	63
Afspraak 54	Onderzoek mogelijkheden 1 loket.....	65
Afspraak 55	Versterking coördinatie vergunningverlening in lijn omgevingsvergunning.....	66
Afspraak 56	Ontwikkelen gezamenlijke visie inzet voorlichting, educatie, gastheerschap en waddencentra	67
Afspraak 57	Versterking samenwerking handhaving	68
Afspraak 58	Samenstellen integraal natuurherstelprogramma begeleiden.....	69
Afspraak 59	Actueel houden Coördinatieplan Rampenbestrijding Waddengebied	70
Afspraak 60	Begeleiden invoering veiligheidsregio's	71

Categorie

Ecosysteem, habitat en soorten

De afspraken voor deze categorie dragen bij aan realisatie van de volgende opgaven:

- * dynamische processen hebben zoveel mogelijk de ruimte,
- * ecologische verbindingen met aangrenzende gebieden zijn hersteld,
- * flora en fauna (horend bij het waddensysteem) zijn rijk en gevarieerd en hun voortbestaan is verzekerd,
- * voedsel, rust en voortplantingsgebieden voor de fauna zijn aanwezig,
- * waterkwaliteit is goed,
- * natuurlijke kwelders, mosselbanken en zeegrasvelden zijn in areaal gegroeid.

Categorie

Ecosysteem, habitat en soorten

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Afspraak 1 Samenstellen integraal natuurherstelprogramma natte wad, op basis van onder andere het beheerplan Natura 2000 en deelstroomgebieden KRW

Betrokken overheden LNV en RWS

Termijn 2010

Uitwerking Het programma geeft overzicht over het totaal aan maatregelen en projecten die vanuit de verschillende beleids- en beheerplannen van alle betrokkenen voor het Waddengebied, voorzien worden om het streefbeeld "een rijke zee" te realiseren. Het geeft aan waar maatregelen elkaar versterken en meerwaarde gecreëerd wordt door samen te werken .

RCW-thema Natuur

RCW-regisseurs De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga

Trekker LNV

Partners Organisaties van Coalitie Wadden Natuurlijk, RWS, VROM, Beheerraad Waddengebied

Planning Aanvang 2008, gereed oktober 2009

Financiering Vvia LNV geregeld

Huidige fase Uitwerking van de bouwstenen is gestart via 5 themagroepen

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Afspraak 2 Opstellen stroomgebiedbeheerplannen KRW

Betrokken overheden	RWS
Termijn	2009
Uitwerking	Als onderdeel van het landelijke traject van het Beheer- en Ontwikkelplan voor de Rijkswateren zijn voor de Eems-Dollard en de rest van de Waddenzee de doelen en maatregelen uitgewerkt.
RCW-thema	B&O-plan deel B
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijsman en de heer P.A.E. van Erkelens
Trekker	RWS Noord-Nederland
Partners	Via de twee gebiedsgroepen Rijn en Eems en themagroepen zijn de terreinbeheerders, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en de collega-overheden betrokken bij het proces van opstellen van de plannen.
Planning	Aanvang 2006 gereed 2009
Financiering	Via RWS geregeld
Huidige fase	Op 19 november 2008 is het proces met de themagroepen afgesloten met het symposium De Wadden, werk in uitvoering. Van 22 december 2008 tot 22 juni 2009 ligt het ontwerp ter visie en is de inspraakperiode voor het ontwerp stroomgebiedbeheerplannen. Voor het Waddengebied is een maatregelenpakket voorgesteld voor de periode tot 2015 .
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

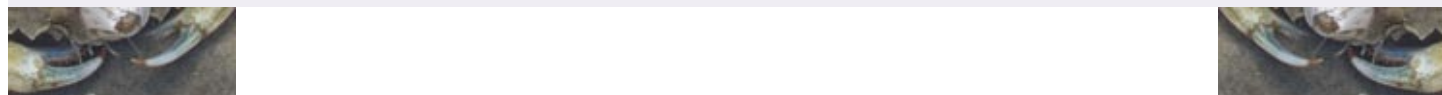

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Afspraak 3 Opstellen beheerplan Waddengebied Natura 2000

Betrokken overheden	LNV, RWS, provincie Fryslân, gemeenten
Termijn	2010
Uitwerking	De voor de zeven verschillende deelgebieden bevoegde overheden hebben besloten één samenhangend beheerplan op te stellen. Na het bijeenbrengen van de gebiedsgegevens, uitwerking van de instandhoudingsdoelstellingen en toetsing van het bestaand gebruik volgt het uitwerken van beheermaatregelen. Gedurende het proces wordt regelmatig met diverse belanghebbenden gecommuniceerd.
RCW-thema	B&O-plan deel B
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijman en de heer P.A.E. van Erkelens
Trekker	RWS Noord-Nederland en Noordzee, LNV en provincie Fryslân
Partners	Staatsbosbeheer, Defensie
Planning	Aanvang 2007 gereed 2010
Financiering	Via de trekkers geregeld
Huidige fase	Beoordeling bestaand gebruik, ontwikkeling beheermaatregelen ter realisatie instandhoudingsdoelen.
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Afspraak 4 Uitwerken mogelijkheden dynamisch duinbeheer

Betrokken overheden Provincies, waterschappen, LNV en RWS

Termijn 2011

Uitwerking

RCW-thema Natuur

RCW-regisseurs De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

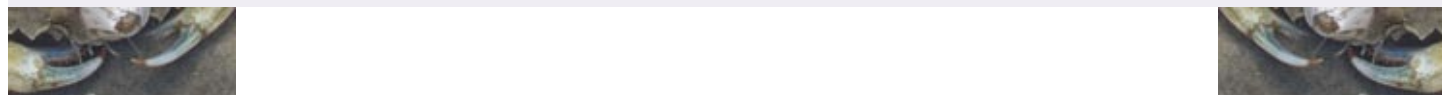
Natura 2000 beheerplannen

In de beheerplannen voor de duinen van de eilanden worden de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van de duinen nader uitgewerkt, zie afspraak 3.

Dialogo Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer werkt op lokaal niveau via dialoog aan de uitwerking van dynamisch duinbeheer.

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Afspraak 5 Uitvoeren kwelderherstel projecten vasteland

Betrokken overheden	RWS, provincies en LNV
Termijn	2014
Uitwerking	
RCW-thema	Natuur
RCW-regisseurs	De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga
Trekker	Wisselend per project
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Verkweldering Noord Fryslân Bûtendyks

Project gericht op het natuurlijker inrichten van de kwelders van het buitendijks gebied, 300 ha in de periode van 2090-2015 en 300 ha in de periode van 2015-2021.

Trekker: It Fryske Gea. Partners: RWS, LNV, provincie Fryslân, LTO.

Financiering: RWS en IFG.

Visie kwelders Holwerd

Staatsbosbeheer heeft een visie op de ontwikkeling van de kwelders nabij Holwerd opgesteld en verkend via dialoog de implementatie.

Herstelprogramma Groninger kwelders

Programma gericht op verbeteren natuurkwaliteit door optimaliseren eigendom, beheer en inrichting. Op beperkte schaal aanleg recreatieve elementen.

Trekker: Stichting Groninger Landschap. Partners: provincie Groningen, Vereniging van Oevereigenaren en Gebruikers.

Financiering: Waddenfonds en provincie Groningen.

Verkenning herstel Dollard kwelder

Trekker: Stichting Groninger Landschap. Partners: provincie Groningen, Vereniging van Oevereigenaren en Gebruikers.

Financiering: Waddenfonds en provincie Groningen.

Onderzoek afslag Groninger kwelders

Trekker: RWS. Partners: Stichting Groninger Landschap, LNV, provincie Groningen, gemeenten en Vereniging van Oevereigenaren en Gebruikers.

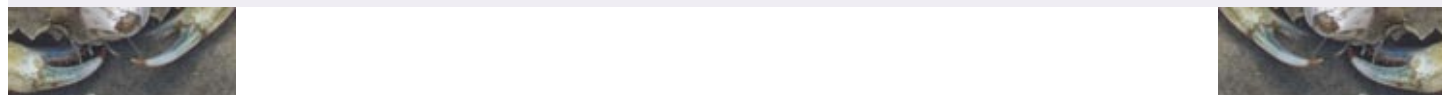
Financiering: RWS.

Kwelderherstel Balgzand

Projectvoorstel voor herstel van kwelders langs het Balgzand.

Trekker: Landschap Noord-Holland.

Financiering: aanvraag ingediend bij Waddenfonds.

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Afspraak 6 Beschermen habitat en soorten

Betrokken overheden	LNV, RWS en provincies
Termijn	2009
Uitwerking	
RCW-thema	Natuur
RCW-regisseurs	De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Natura 2000

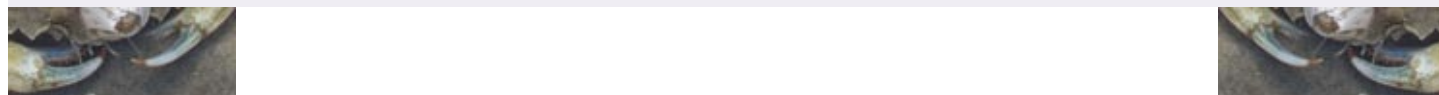
In het kader van de implementatie van Natura 2000 zijn zeven deelgebieden van het Waddengebied aangewezen als Natura 2000 gebied en hiervoor zijn instandhoudingsdoelstellingen vastgesteld. Nu wordt gewerkt aan het opstellen van een samenhangend beheerplan voor deze zeven gebieden. Beheerplan Natura 2000, zie afspraak 3.

Trekkers: LNV.

Natuurherstelprogramma, zie afspraak 1.

Behoudsstrategie Vogelpôle Ameland.

Wetterskip Fryslân, RWS en Staasbosbeheer werken samen aan een behoudsstrategie voor één van de broedgebieden van de grote stern, de Vogelpôle van Ameland.

Categorie	
Ecosysteem, habitat en soorten	
Afspraak 7	
Uitvoeren herstelplan trekvis	
Betrokken overheden	Waterschappen, RWS
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	Natuur B&O-plan deel B
RCW-regisseurs	De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga De heer Y.J. Heijnsman en de heer P.A.E. van Erkelens
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Beheer- en Ontwikkelplan Rijkswateren 2010-2015

Het plan omvat maatregelen gericht op 4 thema's: voldoende water, schoon water, leefgebied, verbindingen. Voor de periode 2010-2015 staan in alle rijkswateren op 123 locaties verbindingen en voor 130.000 ha visbeheer op het programma. In het Waddengebied omvat dit in de periode tot 2011 de afronding van het herstel- en inrichtingsprogramma Zwarte Haan, Vijfhuizen en Noorderslenk Ameland. Voor de periode 2009-2013 staat de aanleg van ca. 10 vispassages gepland.

Trekker: RWS en Wetterskip Fryslân. Partners: Staatsbosbeheer, provincies en particuliere eigenaren.

Financiering: RWS

Bestuursprogramma Wetterskip Fryslân

Als onderdeel van het werk van de Visstandbeheercommissies stelt Wetterskip Fryslân een beleidsnotitie visstandbeheer op.

Vismigratie van Wad tot Aa

Tussen Wad en Westerwoldse Aa is een projectvoorstel voor herstel en ontsluiten van leefgebied voor diadrome vissoorten tussen Dollard en Westerwoldse Aa/Ruiten Aa, inclusief een vispassage bij Nieuw Statenzijl.

Partners: provincie Groningen, waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest

Financiering: aanvraag bij Waddenfonds.

Onderzoek vispassages

Onderzoek naar vispassages in het gebied van het waterschap Noorderzijlvest, o.a. Noordpolderzijl, Spijksterpompen, Drie Delfzijlen en Robbengat.

Trekker: waterschap Noorderzijlvest.

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Afspraak 8 Verbeteren regimes bestaande spuiwerken

Betrokken overheden RWS en waterschappen

Termijn 2011

Uitwerking

RCW-thema Natuur

RCW-regisseurs De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

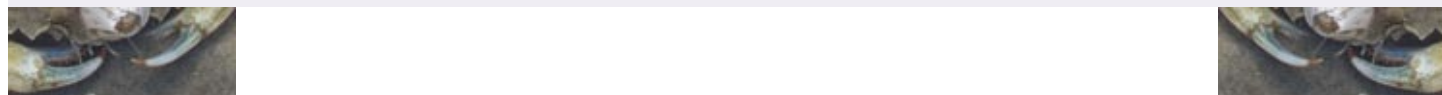

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Afspraak 9 Opstellen plan van aanpak Lauwersmeer op basis watervisie Lauwersmeer

Betrokken overheden	Provincies, Waterschappen, LNV, RWS
Termijn	2010
Uitwerking	Watervisie Lauwersmeer omvat de keuze voor bouw van gemaal en natuurlijker peilbeheer. Dit is als beleidsuitgangspunt opgenomen in beleidsplannen van de provincies en waterschappen. De verkenningsfase is hiermee afgerond .
RCW-thema	B&O-plan deel B
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijnsman en de heer P.A.E. van Erkelens
Trekker	Bestuurlijk overleg watervisie Lauwersmeer (BOWL)
Partners	Provincie Fryslân, provincie Groningen, Wettterskip Fryslân, waterschap Noorderzijlvest en Staatsbosbeheer
Planning	Bouw van het gemaal gereed in 2015
Financiering	Financiering van de bouw van het gemaal is in bespreking tussen BOWL en rijk .
Huidige fase	In samenwerking met de terreinbeheerder Staatsbosbeheer wordt gewerkt aan een protocol voor het waterpeilbeheer.
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Afspraak 10 Integrale verkenning effecten verdieping vaargeulen

Betrokken overheden	RWS
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	B&O-plan deel B
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijsman en de heer P.A.E. van Erkelens
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	Effecten vaargeulverdieping

Bijdragen uit:

Project Vaargeul de Boontjes

Na een integrale voorverkenning naar de effecten wordt in 2009 de MER opgesteld over verdieping van de vaargeul de Boontjes. Uitvoering zal plaatsvinden via RWS. Er is een overeenkomst over toekomstig beheer en onderhoud in voorbereiding.

Trekker: provincie Fryslan.

Financiering: de Tweede Kamer heeft 5 miljoen euro ter beschikking gesteld.

Project Vaargeul Eemshaven

Voor de vaargeulverdieping Eemshaven is de MER afgerond, deze wordt samen met het ontwerp-tracébesluit gepubliceerd en ter visie gelegd. Na het tracébesluit wordt de passende beoordeling opgesteld ten behoeve van de NB-wetvergunning.

Trekker: Groningen Seaports. Partners: RWS en provincie Groningen.

Onderzoek baggerstorting Eems

In opdracht van de Eemscmissie onderzoekt de werkgroep "Unterbringung Baggergut" of het storten van bagger in de Eems-Dollard met minder negatieve invloed kan en tegen lagere kosten. Daartoe wordt door Duitsland een hydrodynamisch model gebouwd met een slibverspreidingsmodule. De eerste resultaten worden in de zomer van 2009 verwacht.

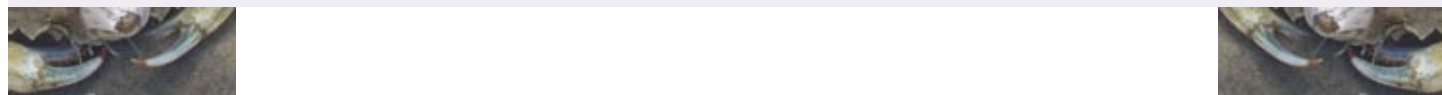
Trekker: Eemscmissie.

Onderzoek Slibhuishouding Eems-Dollard en Waddenzee

Onderzoekperiode 2009-2015.

Trekker: RWS

Financiering: RWS

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Agenda 11 Voorbereiden en uitvoeren pilots dynamiek eilandkwelders

Betrokken overheden	RWS, provincies en gemeenten
Termijn	2013
Uitwerking	
RCW-thema	Natuur
RCW-regisseurs	De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Verkenning achteruitgang kwelders

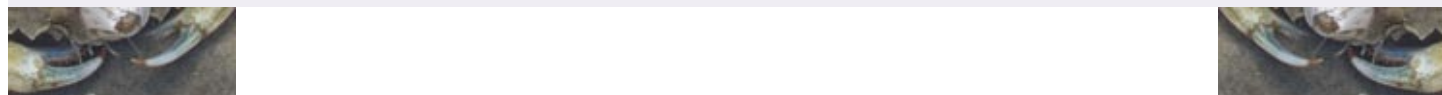
Verkenning maatregelen om op korte termijn verdere achteruitgang van kwelders te voorkomen, trends om te buigen en naar pilots voor behoud op langere termijn.

Trekker: RWS.

Schetsschuit Ameland

Onderdeel van het programma Samen werken aan klimaatbuffer Wadden, gericht op het samen met betrokkenen uitwerken van het idee klimaatbuffers en adaptatie voor de locatie Zuidwest-Ameland.

Trekker: Waddenvereniging.

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Agenda 12 Concretiseren van het benutten van natuurlijke processen bij kustbeheer

Betrokken overheden	RWS en waterschappen
Termijn	2014
Uitwerking	
RCW-thema	Klimaat
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijsman en mevrouw C. Schokker-Strampel
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

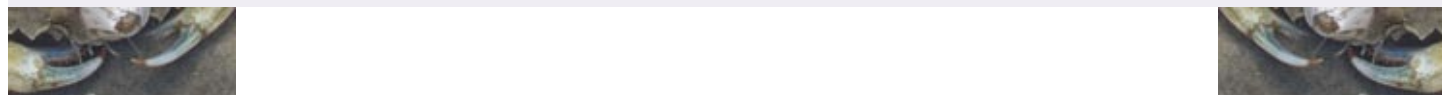
Bijdragen uit:

Programma Samen werken aan klimaatbuffer Wadden

Een programma gericht op het laten inburgeren en uitwerken van het idee klimaatbuffers en adaptatie in het Waddengebied.

Trekker: Waddenvereniging.

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

Agenda 13 Onderzoeken mogelijkheden zoet-zout overgang Afsluitdijk

Betrokken overheden	RWS, LNV, provincies
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	B&O-plan deel B
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijsman en de heer P.A.E. van Erkelens
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	Mogelijkheden zoet-zout overgang Afsluitdijk

Bijdragen uit:

Project Toekomst Afsluitdijk

Er zijn vier visies over de toekomst van de Afsluitdijk uitgewerkt. Rijkswaterstaat heeft de verantwoordelijkheid voor het eindadvies aan staatssecretaris Huizinga. Bij dit project wordt de verkenning van robuuste zoet-zout overgangen meegenomen zoals geformuleerd in het traject van de KRW.

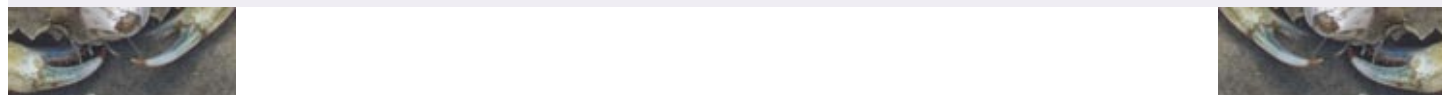
De projectgroep Toekomst Afsluitdijk discussieert met en informeert belanghebbenden.

Trekker: RWS.

Project Extra Spui Afsluitdijk

Voor het spuien van IJsselmeerwater op de Waddenzee na 2050 zijn diverse varianten en locaties onderzocht. Hierbij zijn ook varianten met een zoet-zoutovergang onderzocht. Voor de eindrapportage is voor een beperkt aantal locaties, alle zonder zoet-zoutovergang, een MER opgesteld.

Trekker: RWS.

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

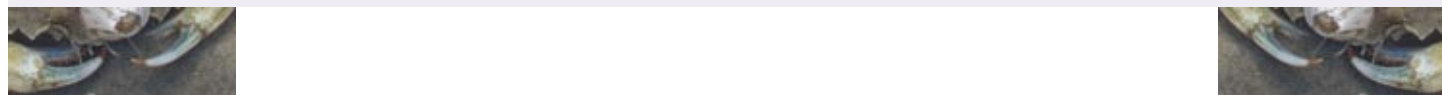
Agenda 14 In kaart brengen mogelijkheden kleinere zoet-zout overgangen

Betrokken overheden	RWS, provincies, waterschappen en LNV
Termijn	2011
Uitwerking	
RCW-thema	B&O-plan deel B
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijsman en de heer P.A.E. van Erkelens
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Zoet-zout; Kansen voor herstel zoet-zoutovergangen in het Waddengebied.

Het advies van de Raad voor de Wadden uit 2008 over de kansen voor zoet-zout overgangen schetst de verschillende soorten zoet-zoutovergangen die er mogelijk zijn en geeft een aantal concrete mogelijke locaties.

Categorie Ecosysteem, habitat en soorten

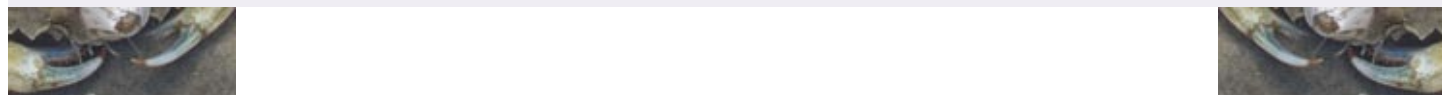
Agenda 15 Onderzoeken mogelijkheden herstel van zoet-zoutovergang in rivier de Eems

Betrokken overheden	RWS en LNV
Termijn	2012
Uitwerking	
RCW-thema	B&O-plan deel B
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijsman en de heer P.A.E. van Erkelens
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Zoet-zout; Kansen voor herstel zoet-zoutovergangen in het Waddengebied.

Het advies van de Raad voor de Wadden uit 2008 over de kansen voor zoet-zout overgangen schetst de verschillende soorten zoet-zoutovergangen die er mogelijk zijn en geeft een aantal concrete mogelijke locaties, zie afspraak 14.

Categorie   **Ecosysteem, habitat en soorten**

Agenda 16   Concretiseren mogelijkheden innovatie watertransport, inclusief veerdiensten

Betrokken overheden   EZ en provincies

Termijn   2011

Uitwerking

RCW-thema   Duurzame economische ontwikkelingen

RCW-regisseurs   De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

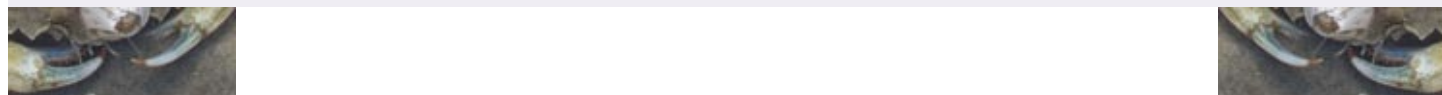

Categorie
Klimaat en energie

De afspraken voor deze categorie dragen bij aan realisatie van de volgende opgaven:

- * Waddenzee is beschermd en behouden,
- * veiligheid van bewoners is gewaarborgd,
- * Waddengebied draagt bij aan duurzame basis van de energiehuishouding en bespaart energie op alle fronten.

Categorie
Klimaat en energie

Categorie **Klimaat en energie**

Afspraak 17 Ruimte reserveren, specificeren en bestemmen voor dijkversterking

Betrokken overheden	Provincies, gemeenten en waterschappen
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	Klimaat
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijsman en mevrouw C. Schokker-Strampel
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Bestuursprogramma Wetterskip Fryslân

Onderzoek mogelijkheden voor uitbreiding en versterking van kwelders om de golfaanslag op de primaire waterkeringen te verminderen.

Veiligheidstoetsing 3, dit is het resultaat van de vijfjaarlijkse toetsing van het actuele veiligheidsniveau van de primaire waterkeringen. Oplevering 2010.

Trekker: Wetterskip Fryslân.

Inrichtingsplan Nieuweschans

Project: herstel oude zeedijken langs benedenloop Westerwoldse Aa in het kader van het inrichtingsplan waterberging en natuurontwikkeling omgeving Nieuweschans. Looptijd: 2009 - 2015

Trekkers: waterschap Hunze en Aa's en provincie Groningen.

Waterhuishoudingsplan Fryslân

In de ruimtelijke ordening wordt de primaire waterkering met het ruimtebeslag van de toekomstige dijkversterking opgenomen. Aandachtspunten bij dijkversterking zijn de integrale benadering en innovatieve oplossingen.

Trekker: provincie Fryslân.

Dijkversterking Noord-Holland

Naast de versterking Afsluitdijk spelen in de provincie Noord-Holland de versterking havendijk Den Oever en de versterking Waddenzeedijk Texel.

Stadsvisie Harlingen

Programma waarin de ideeën uit de Houtskoolschets Harlingen voor het gebied langs de Westerzeedijk ten aanzien van de dijkversterking worden uitgewerkt in combinatie met ideeën van de Deltacommissie.

Trekker: gemeente Harlingen.

Advies Consequenties Klimaatverandering Fryslân

Atelier Fryslân, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit, brengt medio 2009 een advies uit over klimaatverandering, gericht op de vraag wat de consequentie is van de inhoud van het rapport Veerman (Deltacommissie) voor de Friese kustzones en de eilanden. Voorbeelduitwerkingen van drie plekken: Hindeloopen, Wierum/Moddergat en West-Terschelling en natuurgebieden in de directe omgeving (Makkumer buitenwaard, Noorderleech, Boschplaat).

Trekker: Atelier Fryslan.

Categorie **Klimaat en energie**

Afspraak 18 **Uitvoeren pilots nieuwe methoden kustbescherming**

Betrokken overheden RWS en waterschappen

Termijn 2012

Uitwerking

RCW-thema Klimaat

RCW-regisseurs De heer Y.J. Heijsman en mevrouw C. Schokker-Strampel

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Experimenten dijkstabiliteit

RWS en stichting IJkdijk voeren diverse experimenten op het gebied van dijkstabiliteit uit. In september 2008 in Oost-Groningen en in 2009 bij de Afsluitdijk en de schermdijk van de Eemshaven.

Trekker: RWS.

Categorie **Klimaat en energie**

Afspraak 19 **Uitvoeren Energieakkoord**

Betrokken overheden	Allen
Termijn	
Uitwerking	
RCW-thema	Klimaat
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijsman en mevrouw C. Schokker-Strampel
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Nationaal Klimaat programma

Doelstellingen 2020: 30 % minder broeikasgassen uitstoten, 20 % duurzame energie in het energieverbruik en 20 % energiebesparing realiseren.

Om deze doelstelling te realiseren heeft het IPO samen met het rijk een programma opgesteld. Het programma richt zich op de thema's:

- duurzame energie,
- duurzame mobiliteit,
- het verminderen van broeikasgassen,
- energie-innovatie,
- en aanpassing aan klimaatverandering.

Trekkers: provincies en ministeries.

Financiering: het akkoord tussen IPO en het rijk sluit aan bij de Rijksprogramma's Schoon en Zuinig en Adaptatie Ruimte en Klimaat (ARK) 2006-2014. Het rijk stelt hiervoor 35 miljoen euro beschikbaar voor de stimulering van lokale klimaat-initiatieven. Ook heeft het rijk 438 miljoen euro beschikbaar gesteld voor de uitvoering van de innovatie-agenda Energie en subsidieert het rijk met 360 miljoen euro door de SDE-regeling de investeringen in duurzame energie. Daarnaast zet het rijk zich in om knelpunten weg te nemen in regelgeving.

De gezamenlijke provincies investeren tot 2011 tenminste 200 miljoen euro in concrete klimaat en energieprojecten.

Pilotprojecten.

Op diverse locaties zijn pilotprojecten voor het opwekken van energie met getijden, osmose en zoet-zout.

Bij de zoutfabriek in Harlingen is een proefopstelling voor het opwekken van blue energy.

Bij de spuisluizen in Den Oever is een proefopstelling voor getijde-energie.

Categorie **Klimaat en energie**

Agenda 20 **Inventariseren en implementeren mogelijkheden verbeteren spuiregimes**

Betrokken overheden Waterschappen en RWS

Termijn 2012

Uitwerking

RCW-thema

B&O-plan deel B

RCW-regisseurs

De heer Y.J. Heijsman en de heer P.A.E. van Erkelens

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Herinrichting Westerwoldse Aa

Project: vergroting spuiboezemcapaciteit langs benedenloop Westerwoldse Aa in het kader van het inrichtingsplan waterberging en natuurontwikkeling omgeving Nieuweschans. Looptijd: 2009 – 2015.

Trekkers: waterschap Hunze en Aa's en provincie Groningen.

Categorie **Klimaat en energie**

Agenda 21 In beeld brengen voorwaarden en mogelijkheden biobouwers

Betrokken overheden	LNV en RWS
Termijn	2014
Uitwerking	
RCW-thema	B&O-plan deel B Klimaat
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijsman en de heer P.A.E. van Erkelens De heer Y.J. Heijsman en mevrouw C. Schokker-Strampel
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Maatregelen in kader Kader Richtlijn Water

Herstel habitats: uitbreiding areaal van mosselbanken en aanplant zeegras.

Trekker: RWS.

Natuurherstelprogramma

Dit is een van de thema's van het Natuurherstelprogramma, zie afspraak 1.

Categorie **Klimaat en energie**

Agenda 22 **Initiëren lokale projecten energiebesparing en zelfvoorziening**

Betrokken overheden	Gemeenten, provincies, EZ
Termijn	Continu
Uitwerking	
RCW-thema	Klimaat Duurzame economische ontwikkelingen
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijnsman en mevrouw C. Schokker-Strampel De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Ambitiemanifest De Waddeneilanden

De Waddeneilanden hebben de ambitie om in 2020 op het gebied van water- en energievoorziening in eigen behoeften te kunnen voorzien. Hiervoor zijn er pilotprojecten gestart onder begeleiding van werkgroepen en aanjagers per eiland.

Texel: voorbereiding energieopwekking via getijdencentrale met provincie Noord-Holland. Ontwikkeling NIOZ haven. Duurzaam bouwen is onderdeel van Texel Duurzaam.

Ameland: nieuwe installaties voor eigen drinkwatervoorziening, mede in kader van project Cradle2Cradle.

Interregproject Sustainable Islands Cradle2Cradle (C2C).

De provincie Fryslân en de waddeneilanden zijn een proeftuin voor cradle to cradle (C2C) gestart. Deze filosofie gaat uit van afvalloze kringlopen. Fryslân werkt het concept uit met nog 22 regio's in de 6 Noordzee-landen.

Er komen proefprojecten voor hergebruik van afvalwater, bereiding van zoet water uit zout water, test van elektrische scooters, een energieproducerend zomerhuis en het onschadelijk maken van plastic zwerfafval.

Projectleiders: Watertechnologie-instituut Wetsus, Cartesius-instituut en provincie Fryslân.

Projectdeelnemers: Ameland, Texel en Vlieland; Shetland Islands; Sylt, Helgoland, Spiekeroog; Scandinavische eilanden.

Financiering: de Europese Unie ondersteunt het totale project met 3,5 miljoen Euro.

Bestuursprogramma Wetterskip Fryslân

Het streven is een duurzame, gesloten waterketen op de eilanden te realiseren. Voor 2011 wordt daarvoor met alle partijen een uitvoeringsprogramma opgesteld.

Categorie

Landschap en cultuurhistorie

De afspraken voor deze categorie dragen bij aan realisatie van de volgende opgaven:

- * kenmerkende landschappelijke kwaliteiten van het Waddengebied, weidsheid, openheid en duisternis, zijn versterkt,
- * cultuurhistorische en archeologische elementen en structuren, die bijdragen aan de identiteit van het gebied, worden gekoesterd en zijn behouden,
- * kwaliteiten van landschap en cultuurhistorie zijn te beleven en benutten.

Categorie

Landschap en cultuurhistorie

Categorie   Landschap en cultuurhistorie

Afspraak 23   Implementeren beschermingsbeleid landschap en cultuurhistorie (behoud door ontwikkeling) in RO en gebiedsgericht beleid

Betrokken overheden   Provincies en gemeenten

Termijn   2012

Uitwerking

RCW-thema   Landschap en cultuurhistorie

RCW-regisseurs   Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Provinciaal Omgevingsplan Groningen

De verordening bij het POP omvat diverse paragrafen over het landschap en voor sommige gebieden concrete kaarten (bijvoorbeeld Middag Humsterland slotenkaart).

Categorie Landschap en cultuurhistorie

Afspraak 24 Opstellen landschapontwikkelingsplannen

Betrokken overheden Provincies

Termijn 2010

Uitwerking

RCW-thema Landschap en cultuurhistorie

RCW-regisseurs Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Landschapontwikkelingsplannen Groningen Noord en Oost

Deze plannen bevatten een specifieke agenda per gebied. Het boekje Waddenkroon is hier een uitvloeisel van met concrete voorstellen.

Trekker: provincie Groningen.

Categorie   Landschap en cultuurhistorie

Afspraak 25   Opstellen beeldkwaliteitsplannen

Betrokken overheden	Provincies en gemeenten
Termijn	2011
Uitwerking	
RCW-thema	Landschap en cultuurhistorie
RCW-regisseurs	Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen
Trekker	De Waddeneilanden ten aanzien van de eilanden
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Beeldkwaliteitsplannen opstellen.

De Waddeneilanden nemen het initiatief tot het opstellen van beeldkwaliteitsplannen voor de eilanden.

Trekker: De Waddeneilanden. Partners: de provincies Fryslân en Noord-Holland.

Categorie   Landschap en cultuurhistorie

Afspraak 26   Verankeren beeldkwaliteitsplannen in bestemmingsplannen

Betrokken overheden   Gemeenten

Termijn   2015

Uitwerking

RCW-thema   Landschap en cultuurhistorie

RCW-regisseurs   Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Categorie Landschap en cultuurhistorie

Afspraak 27 Opstellen plan van aanpak voor vervangen bestaande, vervuilende verlichting met innovatieve verlichtingstechnieken

Betrokken overheden	EZ en gemeenten
Termijn	2012
Uitwerking	
RCW-thema	Landschap en cultuurhistorie Duurzame economische ontwikkeling
RCW-regisseurs	Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Project bestrijding lichthinder Groningen

In het Reitdiepdal is een pilotproject gestart ten aanzien van het bestrijden van lichthinder.

Trekkers: Provincie Groningen en Milieufederatie Groningen.

Project Waddenkas

Rondom de uitbreiding van de glastuinbouw Sexbierum zijn tuinders, onderzoekers, gemeenten en provincie een project gestart gericht op reductie van lichtuitstoot door middel van toepassen van ledverlichting in kassen en het ontwikkelen van software voor optimaal kieren.

Prismaproject Lichtvervuiling en donkerte bescherming

Een IPO project gericht op de ontwikkeling van een helder en goed bruikbaar instrument voor de 12 provincies als bouwsteen voor beleid en uitvoering met betrekking tot lichtvervuiling en duisternis. Gekeken wordt naar de relaties met ruimtelijk ordening, milieu, openbare verlichting, natuur. In 2009 wordt een inventariserend onderzoek van beleid op dit terrein afgerond.

Trekker: IPO. Partners: provincies Noord-Holland, Groningen en Fryslân.

Categorie   Landschap en cultuurhistorie

Afspraak 28   Inventariseren beschermingsmaatregelen ter behoud en bevordering van stilte en duisternis

Betrokken overheden   Gemeenten, VROM en provincies

Termijn   2011

Uitwerking

RCW-thema   Landschap en cultuurhistorie

RCW-regisseurs   Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Zie ook initiatieven ten aanzien van afspraak 27.

Categorie Landschap en cultuurhistorie

Afspraak 29 Lancewadplan aanbevelingen vertalen in concrete projecten

Betrokken overheden	LNV, Gemeenten en Provincies
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	Landschap en cultuurhistorie
RCW-regisseurs	Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Trilaterale samenwerking Waddenzee

De nieuwe "Gezamenlijke verklaring inzake de Bescherming van de Waddenzee, 2008" van Nederland, Duitsland en Denemarken bevat specifieke aandacht voor landschap en cultuurhistorie van het Waddengebied.

Trekkers: LNV, CWSS en trilaterale Wadcult stuurgroep.

Programma Waddenkroon

De agenda van het programma Waddenkroon omvat een koppeling met de Lancewad-aanbevelingen.

Trekkers: gemeenten Noord-Groningen en provincie Groningen.

Categorie **Landschap en cultuurhistorie**

Afspraak 30 **Ontwikkelen marketingstrategie voor landschap en cultuurhistorie met oog op toerisme**

Betrokken overheden Provincies en (vasteland)gemeenten

Termijn 2013

Uitwerking

RCW-thema Duurzame economische ontwikkelingen

RCW-regisseurs De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit

Advies Identiteit als troef, waddenlandschap vol verrassingen

De Raad voor de Wadden heeft in 2009 een advies uitgebracht over de economische betekenis en kansen van recreatie en toerisme in het Waddengebied.

Marketing plan Hoogeland.

Trekker: stuurgroep Noord-Groningen

Categorie Landschap en cultuurhistorie

Agenda 31 Ontwikkelen gebiedsgericht ontwerp

Betrokken overheden	Provincies en gemeenten
Termijn	Continu
Uitwerking	
RCW-thema	Landschap en cultuurhistorie
RCW-regisseurs	Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Landschapsonwikkelingsplan Groningen en programma Waddenkroon

Gebiedsgericht ontwerp is onderdeel van het programma Waddenkroon van Noord-Groningen en van het Landschapsonwikkelingsplan Groningen.

Trekker: provincie Groningen.

Adviesmogelijkheden

Het atelier Fryslân, ingesteld door provincie Fryslân geeft advies over ruimtelijke kwaliteit en aandacht voor het landschap bij ruimtelijke ontwikkelingen. Contactpersoon: Catrien de Vries

De rijksadviseur voor Landschap, mevrouw Feddes heeft belangstelling kenbaar gemaakt voor gebiedsgericht ontwerp voor het Waddengebied.

Categorie   Landschap en cultuurhistorie

Agenda 32   Bevorderen innovatie verlichtingstechniek en benutten Waddengebied als inspiratiebron

Betrokken overheden   EZ en gemeenten

Termijn   2013

Uitwerking

RCW-thema   Duurzame economische ontwikkelingen

RCW-regisseurs   De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Zie ook activiteiten bij afspraak 27.

Categorie Landschap en cultuurhistorie

Agenda 33 Uitvoeren beschermingsbeleid maritieme archeologische waarden

Betrokken overheden	Provincies
Termijn	Permanent
Uitwerking	
RCW-thema	Landschap en cultuurhistorie
RCW-regisseurs	Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Activiteiten van Stichting Verdronken Geschiedenis

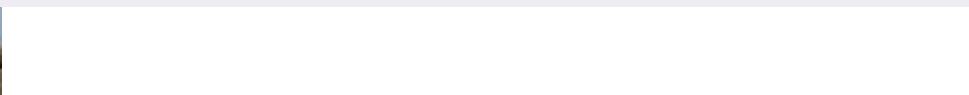
De stichting bevordert multidisciplinair onderzoek betreffende de natuurlijke ontwikkelingsgeschiedenis (geomorfologie, ecologie), de menselijke bewoning en gebruik, en de cultuurhistorie van het trilaterale Waddenzeegebied. Bijvoorbeeld onderzoek naar verdronken dorpen in de Dollard. Zij maakt resultaten toegankelijk voor zowel beleidsmakers, wetenschappers als een breed publiek. Zij organiseert lezingen en tentoonstellingen. Voor 2009 staat een manifestatie op het programma in het kader van 500 jaar herdenking van de Cosmas- en Damianusvloed.

Documentatie Wrakken

De Stichting Archeos houdt zich bezig met onderwaterarcheologie in Fryslân en directe omgeving. De provincie Fryslân ondersteunt de stichting bij haar archeologische duikprojecten. Dit betreft onder meer het project Maritieme Historie van Fryslân Onder Water. Doel van dit project is de documentatie van wrakken in de Waddenzee, waarbij speciale aandacht uitgaat naar de archeologische waarde van de wrakken en de invloed van natuurlijke erosieprocessen hierop.

Monumentenkaarten Fryslân

Voor de provinciale archeologische advieskaart FAMKE (Friese Archeologische Monumentenkaart Extra) worden er momenteel in de provincie diverse archeologische verdiepingsslagen uitgevoerd. Doel van deze gemeentelijke verdiepingsslagen is het verkrijgen van een meer gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel voor de gemeenten. Hiermee wordt enerzijds nauwkeuriger informatie verkregen omtrent de noodzaak tot archeologisch onderzoek op specifieke locaties, anderzijds is het mogelijk om op grond hiervan locaties met een bekende archeologische waarde een betere bescherming te bieden. Een archeologische verdiepingsslag wordt in nauwe samenwerking tussen gemeente, provincie en archeologisch adviesbureau uitgevoerd. Momenteel vinden in het Waddengebied archeologische verdiepingsslagen plaats in de gemeenten Harlingen en Wûnseradiel, alsmede op Terschelling.

Categorie Landschap en cultuurhistorie

Agenda 34 Beleefbaar maken cultuurhistorische waarden en archeologische vondsten

Betrokken overheden	Provincies
Termijn	Permanent
Uitwerking	
RCW-thema	Recreatie en Toerisme
RCW-regisseurs	Mevrouw R. Krusinga, de heer P.H.M. Scheffer, de heer H.R. Oosterveld (agenda-lid)
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Activiteiten Museumfederatie Fryslân

De Museumfederatie Fryslân onderzoekt samen met het projectbureau Waddeneilanden en deskundigen van de eilanden of er een gezamenlijke rode draad te vinden is in de maritieme historie. Tevens wordt onderzocht of en hoe de losse initiatieven en projecten van musea, cultuurhistorische en duikersverenigingen en ondernemers met elkaar te verbinden zijn, zodat er meer samenhang komt.

Pieter van der Werff van het AOC houdt op de vijf waddeneilanden interviews met vertegenwoordigers van al deze organisaties. De resultaten worden in het voorjaar 2009 besproken.

Trekker: Museumfederatie Fryslân.

Archeologische steunpunten Fryslân

De provincie Fryslân stimuleert en coördineert de realisatie van archeologische steunpunten in de provincie. Een steunpunt omvat een kleine permanente tentoonstelling over een bepaald archeologisch thema, ondersteund door een archeologische fietsroute en een publieksboek dat nader op het tentoonstellingsthema ingaat. Door middel van de realisatie van steunpunten wordt de archeologie teruggebracht naar de plaats waar de kennis over het verleden vooral is opgedaan en nog steeds wordt opgedaan. Hoewel draagvlakverbreding onder de lokale bevolking hierbij een belangrijk doel is, wordt ook in belangrijke mate ingezet op het cultuurtoerisme. In de waddenregio bevinden zich steunpunten in Firdgum, Hogebeintum, Oudebildtzijl en Wijnaldum.

In aansluiting op het archeologische steunpunten in Wijnaldum wordt samen met de organisatie Plattelandsprojecten van de provincie bijvoorbeeld in Harlingen onderzocht hoe de cultuurhistorie beleefbaar gemaakt kan worden.

Project Waddenwandelen

Ontwikkeling van een aaneengesloten netwerk van 1200 kilometer wandelpaden door Groningen, Fryslân en de kop van Noord-Holland. Om de beleving en de toegankelijkheid van het gebied te vergroten is het project Waddenwandelen in het leven geroepen.

Het netwerk maakt gebruik van het LAW-kustpad met verbindende lussen door het landelijk gebied, deels over boerenland en langs cultuurhistorische pleisterplekken. Het wordt voorzien van een heldere bewegwijzering en veel interessante informatie en ontsloten via internet, GPS en mobieltjes. Met periodiek een aantrekkelijk evenement dat duizenden mensen aan de wandel krijgt in de gehele waddenregio. Het project is 5 februari 2009 officieel van start gegaan in Vrouwenparochie.

Trekkers: Landschapsbeheer Groningen en Friesland en Landschap Noord-Holland.

Financiering: Waddenfonds en provincies.

Project Waddenland

Het project Waddenland maakt de rijkdom aan cultuurhistorie van de regio zichtbaar. De eerste pilot is Vloot & Visserij. Informatie wordt omgezet in aantrekkelijke vormen en activiteiten, geschikt voor bezoekers en inwoners.
Trekker: provincie Groningen.

Project Het verhaal van Groningen

De kennissite www.hetverhaalvangroningen.nl brengt informatie uit verschillende sectoren bijeen ten behoeve van toerisme. De site slaat met moderne ICT-middelen een brug tussen cultuur en techniek en tussen heden en verleden.
Trekker: provincie Groningen.

Regionale Cultuurplannen Groningen

Culturele projecten waarbij de relatie met de cultuurhistorische achtergrond aan de orde is. Initiatieven van musea en borgen waarbij aan de hand van een thema het verhaal van het gebied verteld wordt. Beide gericht op stimulering van het toerisme en de leefbaarheid.

Financiering: subsidiëring via samenwerkingsverbanden tussen gemeenten en provincie Groningen.

Project Archeologie Noord

De beleidsnota archeologie omvat een beleidsadvieskaart voor de hele regio noord van de provincie Groningen ten aanzien van de archeologische waarden.

Trekker provincie Groningen

Archeologische Informatiepunten Groningen

De inrichting van het punt Dollardboezem. Fase 1 (vervaardiging vaste producten) is in 2008 gereed gekomen, fase 2 (de inrichting van het informatiepunt) staat voor dit jaar op de rol.

Er zijn al archeologische informatiepunten o.a. in Warffum, Zeerijp, Appingedam, Ezinge en Nieuweschans.

Trekker: provincie Groningen.

Activiteiten van Landschapsbeheer Groningen

Landschapsbeheer Groningen heeft diverse projecten waarbij het landschap leesbaar wordt gemaakt zoals het project Monumentale erven, het project Verborgene terreinen en het Marenproject. In de nota Afgegraven en weer aangevuld worden voorstellen gedaan voor het aanvullen van een aantal afgegraven wierden en herstel van (deels) afgegraven dijken. Inmiddels is de wierd van Englum hersteld, zijn Krassum en Wierum bijna klaar en wordt gewerkt aan Valcum.

Trekker: Landschapsbeheer Groningen.

Cultuurhistorie Rottums

De Stichting Vrienden van Rottum stelt op verzoek van Staatsbosbeheer een plan op om de cultuurhistorische waarden van de Rottums voor het voetlicht te brengen.

Trekker: Staatsbosbeheer.

Categorie

Wonen, werken en recreëren

De afspraken voor deze categorie dragen bij aan realisatie van de volgende opgaven:

- * Waddengebied is gewaardeerd gebied voor duurzaam wonen,
- * duurzame economische bedrijvigheid rond en op de Waddenzee biedt de bevolking en welvarend bestaan,
- * Waddenzee wordt benut voor diverse vormen van visserij,
- * havens hebben zich duurzaam ontwikkeld geënt op hun specifieke ligging,
- * toerisme in het Waddengebied is duurzaam en het gebied biedt optimale mogelijkheden om natuur en landschap te beleven.

Categorie

Wonen, werken en recreëren

Categorie Wonen, werken en recreëren

Afspraak 35 Verkenning mogelijkheden havenspecialisatie resulterend in plan van aanpak

Betrokken overheden	Provincies, Gemeenten
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	Duurzame economische ontwikkelingen
RCW-regisseurs	De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Symposium Wadden, werk in uitvoering

Dit symposium in oktober 2008 heeft diverse actiepunten opgeleverd. Uit het werkatelier Duurzame economische ontwikkeling resulteren de acties havenspecialisatie en saldering. Het RCW is gevraagd hier een initiërende rol in te spelen. Groningen Seaports heeft aangegeven hier een actieve rol in te willen vervullen.

Harlingen Gebiedsontwikkeling.

In de gebiedsontwikkeling Harlingen komt ook de havenontwikkeling en -specialisatie aan de orde. Voor dit project is de houtskoolschets van Harlingen de visionaire basis. In de uitwerking, via o.a. workshops, worden de verschillende thema's benoemd en uitgewerkt. Havenspecialisatie, maar ook in- of uitbreiding van de haven, is één van de thema's.

Trekker: gemeente Harlingen. Provincie Fryslan levert de programmamanager.

Den Helder Gebiedsontwikkeling.

De gemeente is bezig met ontwikkeling van een visie voor havenuitbreiding en onderzoekt welke mogelijkheden er zijn voor natuurcompensatie.

Trekker: gemeente Den Helder.

Eemsdelta havenontwikkeling.

Energiebedrijven, chemische industrieën aan de rand van het natuurgebied onderzoeken de mogelijkheden van een convenant voor de Eemsdelta.

Categorie Wonen, werken en recreëren

Afspraak 36 Toekomstverkenning visserijhavens in relatie tot ontwikkelingen visserij

Betrokken overheden	Allen
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	Duurzame economische ontwikkelingen
RCW-regisseurs	De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	Toekomstverkenning visserijhavens

Bijdragen uit:

Duurzame Visserij

In de regio wordt gewerkt aan het opstellen van een visie op duurzame visserij, zie afspraak 40.

Project lokale visveilingen

Stichting Waddengoud verkent de mogelijkheden om in een aantal visserijhavens veilingen op te zetten waar ook publiek direct waddennis kan kopen.

Categorie Wonen, werken en recreëren

Afspraak 37 Uitvoeren convenant vaarrecreatie

Betrokken overheden	Allen
Termijn	2010
Uitwerking	Het convenant omvat een analyse van en visie op verantwoord recreatief gebruik van de Waddenzee. Dit is vertaald in een set van afspraken en activiteiten. Deze vertaling in activiteiten is het uitvoeringsprogramma. Per activiteit is een trekker benoemd. Voor de programmasturing is een programmamanager benoemd
RCW-thema	Recreatie en Toerisme
RCW-regisseurs	Mevrouw R. Kruisinga, de heer P.H.M. Scheffer, de heer H.R. Oosterveld (agenda-lid)
Trekker	Varieert per onderdeel van het convenant. Bijvoorbeeld haveninrichtingsplannen gemeenten; monitoringsplan LNV; gastheerschap SBB
Partners	Het Regionaal College Waddengebied, de gemeenten, het ministerie van LNV DRZ Noord, De Waddeneilanden en de Vereniging van Waddenzeegemeenten, de stichting Jachthavens Waddeneilanden, Rijkswaterstaat Noord-Nederland, de Vereniging voor Beroepschartersvaart, de vereniging Wadvaarders, de ANWB, KNWV, HISWA en Staatsbosbeheer
Planning	Aanvang 2008, afronding 2010
Financiering	Trekkers en partners. Voor nog niet alle activiteiten is financiering rond. Voor bepaalde onderdelen aanvragen subsidiering via Waddenfonds
Huidige fase	Onderzoek verantwoord varen van de waddengemeenten loopt en is medio 2009 gereed. Communicatieplan wordt uitgevoerd. Monitoringsplan gaat de zomer van 2009 van start. Gastheerschap start met een pilot in 2009.
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Categorie **Wonen, werken en recreëren**

Afspraak 38 **Aanbrengen samenhang in voorlichting, educatie en handhaving**

Betrokken overheden	allen
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	Veiligheid, inspectie en handhaving Recreatie en Toerisme
RCW-regisseurs	De heer Y.J. Heijnsman, mevrouw J.A.J. Stam Mevrouw R. Kruisinga, de heer P.H.M. Scheffer, de heer H.R. Oosterveld (agenda-lid)
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Convenant Vaarrecreatie, zie afspraak 37.

Project versterking samenwerking handhaving, zie afspraak 57.

Categorie Wonen, werken en recreëren

Afspraak 39 Vooronderzoek marketingstrategie visserijsector met oog op o.a. streeklabels en toerisme

Betrokken overheden	Provincies
Termijn	2011
Uitwerking	
RCW-thema	Duurzame economische ontwikkelingen
RCW-regisseurs	De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Stichting Waddengoud

De stichting Waddengoud is de motor achter het streeklabel Waddengoud dat al met diverse soorten producten op de markt is gebracht. Men is in overleg met handkockelaars over het voeren van dit label.

Marine Stewardship Certificering

De Marine Stewardship Council verzorgt certificering van op duurzame wijze gevangen vis. De garnalensector is bezig met het traject van certificering.

Categorie Wonen, werken en recreëren

Afspraak 40 Bevorderen/ tot stand brengen duurzame visserij

Betrokken overheden	LNV
Termijn	2013
Uitwerking	Dit wordt langs 2 sporen uitgewerkt: 1) Convenant transitie mosselsector en 2) Visie duurzame Waddenzeevisserij.
RCW-thema	Visserij
RCW-regisseurs	De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga
Trekker	Convenant Transitie mosselsector, LNV. Visie Duurzame Waddenzeevisserij, RCW-regisseur Visserij gedeputeerde Hollenga.
Partners	Mosselsector, coalitie Wadden Natuurlijk en regionale overheden Visserijsector, natuursector, deskundigen.
Planning	Mosselconvenant: plan van aanpak is ondertekend, uitwerking en voering is stapsgewijs gestart en loopt tot 2020. Visie Duurzame Waddenzeevisserij wordt in 2009 opgesteld.
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit::

Toelichting convenant transitie mosselsector

Afgesproken is het op traditionele wijze opvissen van mosselzaad stap voor stap te vervangen door nieuwe vangstmethoden. Voorjaar 2009 zal 20% van de vangstgebieden in de Waddenzee worden gesloten voor de bodemberoerende mosselzaadvisserij. Moderne invanginstallaties worden geplaatst om de gedeerde zaadvangst te compenseren. In de jaren daarna zullen steeds vervolgstappen worden gezet. Het streven is dat in 2020 de mosselzaadvangst in de Waddenzee helemaal los van de bodem plaats vindt. Daarmee levert de mosselsector een belangrijke bijdrage aan het natuurherstel in de Waddenzee: de kans dat zich meerjarige mosselbanken ontwikkelen wordt veel groter. Deze mosselbanken staan bekend als de 'koraalriffen' van de Waddenzee.

Daarnaast zal een omvangrijk Natuurherstelprogramma worden opgesteld en uitgevoerd.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, natuurorganisaties en de mosselsector hebben hierover afspraken gemaakt in dit convenant.

Trekker: LNV.

Toelichting visie Duurzame Waddenzeevisserij

Tijdens de bijeenkomst over duurzame visserij in 2008 bleek voldoende draagvlak voor duurzame visserij in de Waddenzee. Samenwerking, kennisverbetering, kennisuitwisseling, imagoverbetering van vis en de vissers maar ook meer steun van de overheid bij aanpassingen vergunningen zijn geïdentificeerd als benodigde ingrediënten.

De heer Hollenga is vanuit zijn RCW-regisseurschap Visserij gestart met de uitwerking van de visie op duurzame visserij, samen met vertegenwoordigers vanuit verschillende visserijsectoren en -gebieden, vanuit de natuursector en ondersteund door Imares.

Planning is de visie in 2009 gereed te hebben.

Trekker: gedeputeerde provincie Groningen de heer Hollenga.

Maatregelen vanuit de Kader Richtlijn Water

Verkenning mogelijkheden saneren mechanische pierenwinning en visserij wekkerkettingen.

Trekker: RWS

Projectplan stichting Verduurzaming garnalenvisserij

De garnalensector is bezig met het verwerven van het MSC (marine stewardship council) keurmerk.

Project Fishing for Litter

Project waarbij visserij betaald wordt om opgevist "vuil" aan land te brengen.

Trekker: KIMO

Categorie **Wonen, werken en recreëren**

Afspraak 41 Stimuleren betrokkenheid landbouwsector bij natuur- en landschapsbeheer

Betrokken overheden Provincies

Termijn 2013

Uitwerking

RCW-thema Natuur

RCW-regisseurs De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Categorie   **Wonen, werken en recreëren**

Afspraak 42   Stimuleren experimenten nieuwe landbouwtechnieken en -gewassen

Betrokken overheden   Provincies en LNV

Termijn   2013

Uitwerking

RCW-thema   Duurzame economische ontwikkelingen

RCW-regisseurs   De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Categorie   **Wonen, werken en recreëren**

Agenda 43   Onderzoeken mogelijkheden agrotourisme

Betrokken overheden   Provincies

Termijn   2011

Uitwerking

RCW-thema   Duurzame economische ontwikkelingen

RCW-regisseurs   De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Categorie **Wonen, werken en recreëren**

Agenda 44 In beeld brengen mogelijkheden combinatie landbouw en zorgsector

Betrokken overheden Gemeenten en provincies

Termijn 2011

Uitwerking

RCW-thema Duurzame economische ontwikkelingen

RCW-regisseurs De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Categorie Wonen, werken en recreëren

Agenda 45 In beeld brengen mogelijkheden zilte teelten

Betrokken overheden	Provincies en LNV
Termijn	2011
Uitwerking	
RCW-thema	Duurzame economische ontwikkelingen
RCW-regisseurs	De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Onderzoek zilte teelten

Projectvoorstel voor onderzoek naar kansen en mogelijkheden zilte teelten en aqua-cultuur in Noord-Nederland.

Trekker: Grontmij.

Experimenten Stichting Donatus

De stichting experimenteert met verbouw en verwerking van diverse zilte groenten (bijvoorbeeld zeekraal en zeekeool) op Texel.

Experiment zeetuinen

Stichting Duinbehoud en Vereniging Kust en Zee werken aan de aanleg van voorbeeld tuinen met zilte groenten op diverse locaties langs de kust.

Categorie Wonen, werken en recreëren

Agenda 46 Opstellen plan van aanpak recreatieve & toeristische ontwikkeling kustgebied

Betrokken overheden	Gemeenten
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	Recreatie en Toerisme Duurzame economische ontwikkelingen
RCW-regisseurs	Mevrouw R. Kruisinga, de heer P.H.M. Scheffer, de heer H.R. Oosterveld (agenda-lid) De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Project Waddenkroon

Toeristische en recreatieve ontwikkelingen van Noord-Groningen gebaseerd op kwaliteiten van landschap, natuur en cultuur.

Gebiedsontwikkeling Harlingen/Kornwerderzand

Als onderdeel van de gebiedsontwikkelingen in Harlingen en Kornwerderzand werkt men aan het plan voor een wadden-doe-centrum.

Trekker: gemeente Harlingen.

Toeristische ontwikkeling waddenkust

De Vereniging van Waddenzeegemeenten is in gesprek over de aanpak voor de toeristische ontwikkeling.

Route netwerk Noord-Holland

Door knelpunten aan te pakken wil de provincie een aantrekkelijk en veilig recreatief-toeristisch routenetwerk voor wandelen, fietsen en varen realiseren. Dit omvat tevens vergoedingen voor het recreatief medegebruik van boerenlandpaden.

Trekker: provincie Noord-Holland

Financiering: provincie Noord-Holland

Interreg project Ontsluiting en promotie

Met dit project worden de regionale kwaliteiten van de waddenregio beter ontsloten voor passanten door technische innovatie en promotie. Dat gebeurt aan de hand van negen projecten, waarvan sommige gericht zijn op verregaand gebruik van internet.

Trekker: provincie Fryslân. Partners: gemeenten Leeuwarden en Sneek, Fryslân marketing, de Internet Academie, TU Delft/Cartesius en de Waddenfederatie.

Financiering: € 8 miljoen Europese Interreg-subsidies voor de komende 4,5 jaar.

Categorie Wonen, werken en recreëren

Agenda 47 Bundelen krachten ten aanzien van promotie en marketing voor toerisme

Betrokken overheden	(Vasteland) gemeenten , provincies
Termijn	2010
Uitwerking	
RCW-thema	Recreatie en Toerisme
RCW-regisseurs	Mevrouw R. Krusinga, de heer P.H.M. Scheffer, de heer H.R. Oosterveld (agenda-lid)
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Marketing en Promotie Fryslân

Het marketingbudget van de provincie Fryslân wordt besteed via Fryslân Marketing. Op dit moment omvat het c.a. 1 miljoen. De Waddenfederatie voert volgens overeenkomst, activiteiten uit op de eilanden.

Promotie waddenkust

De Vereniging van Waddenzeegemeenten is in gesprek over de mogelijkheden van bundelen van krachten t.b.v. promotie.

Onderzoek bezoekerscentra

In opdracht van de Vereniging van Waddenzeegemeenten wordt onderzoek gedaan (Grontmij/Vandertuuk) naar de mogelijkheden voor structurering, spreiding en afstemming tussen de projectplannen voor bezoekerscentra op diverse locaties. Oplevering medio 2009.

Trekker: vereniging van Waddenzeegemeenten.

Financiering: Vereniging van Waddenzeegemeenten.

Marketing en Promotie Noord-Holland

Binnen de provincie Noord-Holland wordt het strategisch uitvoeringsprogramma Marketing en Promotie uitgevoerd. Dit omvat promotie van het toeristisch potentieel van een waterrijk Noord-Holland en stimuleren van een kwalitatief en kwantitatief voldoende aanbod aan toeristische voorzieningen, inclusief overnachtingsmogelijkheden.

Interregproject Coast Alive

Het Nederlandse Kustpad, Dutch North Sea Trail loopt door 5 provincies. De provincie Fryslân geeft via het Interreg project Coast Alive een vervolg aan dit project door de marketing en promotie van het pad.

Categorie **Wonen, werken en recreëren**

Agenda 48 Behouden & bevorderen leefbaarheid door investeringen in vervoer en onderwijs

Betrokken overheden	VROM, provincies, gemeenten
Termijn	permanent
Uitwerking	
RCW-thema	Duurzame economische ontwikkelingen
RCW-regisseurs	De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal
Trekker	De Waddeneilanden (voor hun werkgebied)
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Categorie Wonen, werken en recreëren

Agenda 49 Actief aantrekken kennisinstututen gericht en geënt op het Waddengebied

Betrokken overheden	Provincies
Termijn	permanent
Uitwerking	
RCW-thema	Kennis
RCW-regisseurs	De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	Welke kennisinstututen zijn nodig / zinvol

Bijdragen uit:

Categorie Wonen, werken en recreëren

Agenda 50 Bevorderen synergie kennisinstituten

Betrokken overheden VROM

Termijn permanent

Uitwerking

RCW-thema Kennis

RCW-regisseurs De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag Welke synergie is gewenst.

Bijdragen uit:

Categorie Wonen, werken en recreëren

Agenda 51 Duurzaam bouwen en renoveren

Betrokken overheden VROM, gemeenten

Termijn Permanent

Uitwerking

RCW-thema Duurzame economische ontwikkelingen

RCW-regisseurs De heer P.H.M. Scheffer en de heer B. Eijgendaal

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Categorie Wonen, werken en recreëren

Agenda 52 Stimuleren behoud en verbetering kwaliteit toeristische voorzieningen met oog voor nieuwe doelgroepen

Betrokken overheden	Gemeenten, provincies
Termijn	Permanent
Uitwerking	
RCW-thema	Recreatie en Toerisme
RCW-regisseurs	Mevrouw R. Kruisinga, de heer P.H.M. Scheffer, de heer H.R. Oosterveld (agenda-lid)
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Fryslân topattractie

Zoeken naar nieuwe doelgroepen maakt deel uit van beleid Fryslân Topattractie. Binnenkort start een inventarisatie in het Waddengebied door "Partoer" naar de toegankelijkheid van de eilanden en de waddenkust voor mensen met een beperking (zorgtoerisme). Daarnaast zijn er diverse individuele initiatieven voor combinaties met zorg.

Trekker: provincie Fryslân.

Stadsvisie Harlingen

Uitwerking van de onderdelen Willemshaven en Westerzeedijk uit de stadsvisie moet een bijdrage leveren aan kwaliteitsverbetering van toeristische voorzieningen en dient nieuwe doelgroepen aan te trekken.

trekker: gemeente Harlingen.

Kwaliteitsverbetering Terschelling

Met het oog op kwaliteit loopt er een onderzoek naar de verbetering van de kwaliteit van het bagagevervoer naar / op Terschelling. Bedoeling is om dit uit te breiden naar alle waddeneilanden.

Duurzaamheidsbeleid provincie Fryslân

Provincie Fryslân werkt aan een nieuwe subsidieregeling ter stimulering van recreatie-ondernemers gericht op kwaliteitsverhoging en duurzaamheid (incl. landschappelijke inpassing) van hun toeristisch product.

Onderzoek Provincie Noord-Holland

- Recreatieonderzoek en advies gericht op veranderende recreatiebehoeften in het algemeen en van specifieke doelgroepen in het bijzonder.
- Concretisering samenhang sport en recreatie ten behoeve van meer zicht op recreatiebehoeften, kwantificeren noodzaak en aard van extra recreatievoorzieningen en de vertaling naar provinciaal beleid.
- Onderzoek: recreatieve toegangspoorten, knooppunten en kruispunten in Noord-Holland. Ten behoeve van inzicht in welke locaties in Noord-Holland de ontwikkeling van een recreatieknooppunt (op verschillende niveaus) nuttig is om voor de stedeling tot een goede samenhangende structuur voor toegankelijkheid van het landelijk gebied te komen + stimuleren van de implementatie van voorzieningen voor specifieke doelgroepen in recreatieknooppunten.

Project waddenwandelen

Een aaneengesloten netwerk van 1200 kilometer wandelpaden door Groningen, Fryslân en de Kop van Noord-Holland. Gebruikmakend van het LAW-kustpad met verbindende lussen door het landelijk gebied, deels over boerenland en langs cultuurhistorische pleisterplekken.

Trekkers: Landschapsbeheer Groningen en Friesland en Landschap Noord-Holland.

Financiering: Waddenfonds en provincies.

Zie ook activiteiten bij afspraak 34.

Categorie Wonen, werken en recreëren

Agenda 53 Verkennen kansen mogelijke Werelderfgoedstatus

Betrokken overheden	Gemeenten, provincies, LNV
Termijn	2008-2010
Uitwerking	
RCW-thema	Landschap en cultuurhistorie
RCW-regisseurs	Mevrouw B.A.H. Galama en de heer W. Derksen
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Nationale werkgroep Waddenzee Werelderfgoed

Deze werkgroep verkent de kansen van de Werelderfgoedstatus en bereidt samen met Duitsland voorlichting en promotie voor.

Trekkers: LNV (vanuit trilaterale samenwerking) en Common Wadden Sea Secretariat.

Promotie Waddengebied

Fryslân marketing is bezig met verkenning/voorbereiding promotie Waddengebied, gebied met status Werelderfgoed i.s.m. De Waddeneilanden.

Uitvoering

De afspraken op het gebied van uitvoering dragen bij aan de volgende opgaven:

- * vlotte en overzichtelijke vergunningprocedures,
- * gezamenlijke en samenhangende voorlichting en educatie van goede kwaliteit ,
- * effectieve en efficiënte handhaving en inspectie,
- * onderling afgestemd en gezamenlijk beheer van de Waddenzee,
- * gecoördineerde rampenbestrijdingsorganisatie,
- * beschikbaarheid van kennis ten behoeve van beleid en beheer.

Uitvoering

Categorie

Uitvoering

Afspraak 54

Onderzoek mogelijkheden 1 loket

Betrokken overheden

VROM

Termijn

2012

Uitwerking

RCW-thema

RCW-regisseurs

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Categorie

Uitvoering

Afspraak 55

Versterking coördinatie vergunningverlening in lijn omgevingsvergunning

Betrokken overheden

Allen

Termijn

2013

Uitwerking

RCW-thema

RCW-regisseurs

Trekker

Partners

Planning

Financiering

Huidige fase

Kennisvraag

Bijdragen uit:

Categorie	Uitvoering
Afspraak 56	Ontwikkelen gezamenlijke visie inzet voorlichting, educatie, gastheerschap en waddencentra
Betrokken overheden	Allen
Termijn	2011
Uitwerking	
RCW-thema	Recreatie en Toerisme
RCW-regisseurs	Mevrouw R. Kruisinga, de heer P.H.M. Scheffer, de heer H.R. Oosterveld (agenda-lid)
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Categorie	Uitvoering
-----------	------------

Afspraak 57	Versterking samenwerking handhaving
-------------	-------------------------------------

Betrokken overheden	Provincies, RWS, LNV
---------------------	----------------------

Termijn	2010
---------	------

Uitwerking	Projectplan versterken samenwerking inspectiediensten Waddenzee:
------------	--

Het RCW heeft zich in 2007 uitgesproken voor het versterken van de samenwerking op het gebied van inspectie, toezicht en opsporing op de Waddenzee. Hiertoe is het projectplan Versterken samenwerking inspectiediensten Waddenzee opgesteld. Het RCW heeft in 2008 met het plan ingestemd. Het plan is tevens behandeld in de Beheerraad. Hierbij hebben de terreinbeheerders aangegeven te willen participeren in het project versterking samenwerking. Waarbij impliciet ook de beheerstaken worden meegenomen.

RCW-thema	Veiligheid, inspectie en handhaving
-----------	-------------------------------------

RCW-regisseurs	Mevrouw J.A.J. Stam en de heer Y.J. Heijnsman
----------------	---

Trekker	Projectleider vanuit RWS i.s.m. coördinator SepH Waddenzee
---------	--

Partners	LNV DRZ Noord, RWS NN, provincies, KLPD, Douane en Koninklijke Marechaussee. Overige betrokkenen: particuliere terreinbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, provinciale Landschappen
----------	--

Planning	De uitvoering is in 2008gestart.
----------	----------------------------------

Financiering	
--------------	--

Huidige fase	Uitwerking van de eerste 4 projectonderdelen loopt.
--------------	---

Kennisvraag	
-------------	--

Bijdragen uit:

Uitvoering Convenant vaarrecreatie

Zie afspraak 37.

Werken aan integraal beheer via Beheerraad

Zie afspraak 58.

Categorie	Uitvoering
Afspraak 58	Samenstellen integraal natuurherstelprogramma begeleiden
Betrokken overheden	LNV, RWS, Beheerraad Waddengebied.
Termijn	2009
Uitwerking	Zie afspraken 1 en 40. De Beheerraad heeft een adviesrol in het opstellen van het programma.
RCW-thema	Natuur
RCW-regisseurs	De heer H.R. Oosterveld en de heer D.A. Hollenga
Trekker	LNV
Partners	Beheerraad
Planning	Aanvang 2008, najaar 2009 dient programma gereed te zijn
Financiering	Geregeld via LNV
Huidige fase	Het plan van aanpak is op 04-03-09 geaccordeerd de uitwerking is opgestart
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Categorie	Uitvoering
Afspraak 59	Actueel houden Coördinatieplan Rampenbestrijding Waddengebied
Betrokken overheden	RCW
Termijn	permanent
Uitwerking	
RCW-thema	
RCW-regisseurs	
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit:

Categorie	Uitvoering
Afspraak 60	Begeleiden invoering veiligheidsregio's
Betrokken overheden	Gemeenten, Provincies, RWS
Termijn	2009
Uitwerking	
RCW-thema	Veiligheid, inspectie en handhaving
RCW-regisseurs	Mevrouw J.A.J. Stam en de heer Y.J. Heijsman
Trekker	
Partners	
Planning	
Financiering	
Huidige fase	
Kennisvraag	

Bijdragen uit: